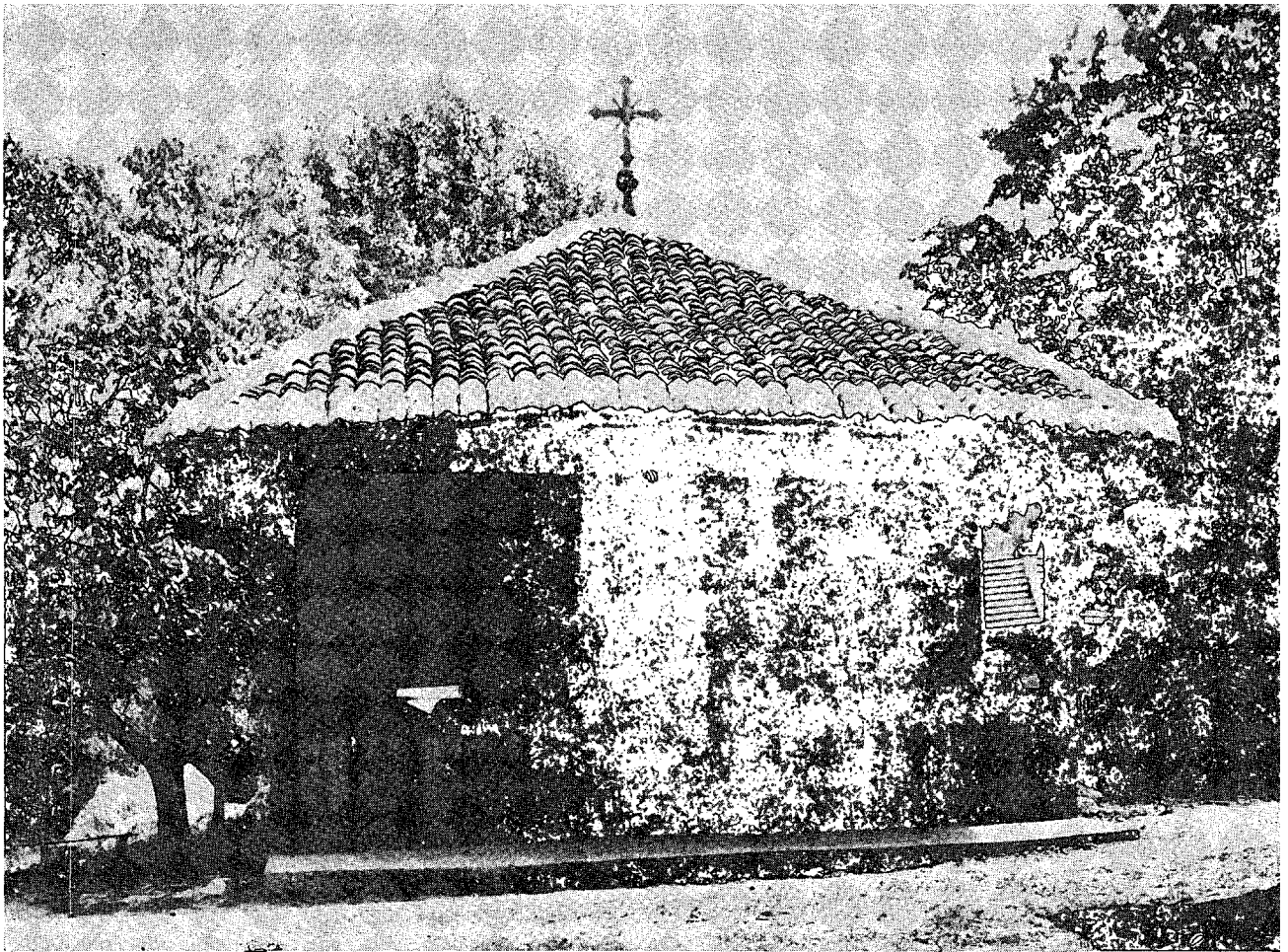

1. Цркве св. Николе у Гложану, западни изглед

1. Eglise Saint-Nicolas à Gložane, vue de l'ouest.

ЦРКВА СВ. НИКОЛЕ У ГЛОЖАНУ КОД СВИЛАЈНЦА

У селу Гложану, десетак километара југозападно од Свилајнца, налази се стара црква посвећена св. Николи. У црквеној порти поред ње, нешто касније, подигнуте су висока дрвена звонара и пространа собранишница, 1937. године нова црква, а 1955. године парохијска кућа, тако да се око ове цркве формирао један врло сликовит амбијент.

Према ктиторском натпису на западном зиду трема, изнад улазних врата, види се да је цркву саградио обер кнез ресавски Милосав Здравковић, 1820. године. Овај натпис гласи:

† Благовољенимъ шца поспешѣниемъ сна и всеволе рше-
немъ всеватаго и животворашаго дха водрѣзѣса храмъ
сеи стѣла и чѣдотворца николаа ѿжѣвѣнемъ и нас-
тоянѣмъ его благородѣа господара Мѣлосава Здрав-
ковића его вѣчны споменъ гдѣа лѣта а. ш. к. о.
ѿндѣкта и Костадин Мѣлер

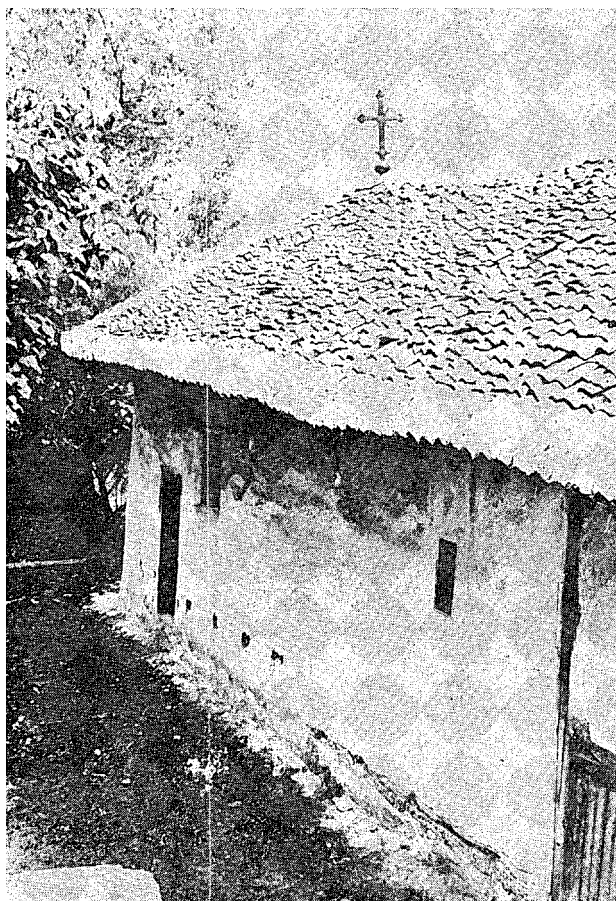
У црквеном летопису стоји да је црква подигнута на месту где је 1815. године била сагра-

ђена старија црква, коју су Турци 1819. године до темеља спалили.¹ Међутим, осим овог помена о овој цркви нема никаквих других података, нити је забележено да су од ње нађени било какви трагови. Највероватније да је она била грађена од дрвета и да је до темеља изгорела, тако да је кнез Милосав Здравковић своју задужбину подигао на истом месту али од новог материјала.

Критор ове цркве оберкнез Милосав Здравковић позната је личност из доба обновљене Србије. Био је један од шесторице синова Милије Здравковића, званог Ђор Милија, совјетника и познатог војсковође из првог српског устанка. Према подацима хроничара, кнез је рођен 1787. године у ресавском селу Ломници. За војводу је именован 1809. године, после херојске смрти његовог шурака Стевана Синђелића.² У току другог устан-

¹ Црквени летопис се чува у архиви цркве

² Биографски подаци са гроба Милосава Здравковића, који се налази у порти цркве у Свилајнцу (види ниже).

2. Црква св. Николе у Голожану, северна фасада

2. Eglise Saint-Nicolas à Gložane, façade du nord.

ка учествовао је у борбама као кнез ресавски и веома се истакао својим јунаштвом.³ За владавине кнеза Милоша Милосав Здравковић је био угледна личност. Са Милошем је одржавао веома пријатељске односе. Био је његов ортак у трговачким подухватима и захваљујући томе веома се обогатио.⁴ Учествовао је у низу великих акција и подухвата у друштвеном и политичком животу. Био је члан Народног суда у Крагујевцу,⁵ управник: ћупријског магистрата,⁶ пуковник и „кавалер”⁷ и један од 17 чланова Совјета Књажевине Србије.⁸ Као депутат Совјета Милосав Здравковић је 1839. године присуствовао translацији моштију Стевана Првовенчаног из Кале-

³ Прилози за историју првог српског устанка, у редакцији Радослава Перовића, Београд, 1954, стр. 44.

⁴ М. Ђ. Милићевић, Кнежевина Србија, Бгд. 1876, стр. 1115.

⁵ К. Ненадовић, Карађорђе, II, Беч 1884, 809.

⁶ Државни архив, Протокол Совјета за 1836; годину.

⁷ Државни архив, Ћупријска нахија 1836.

⁸ Натпис на гробу.

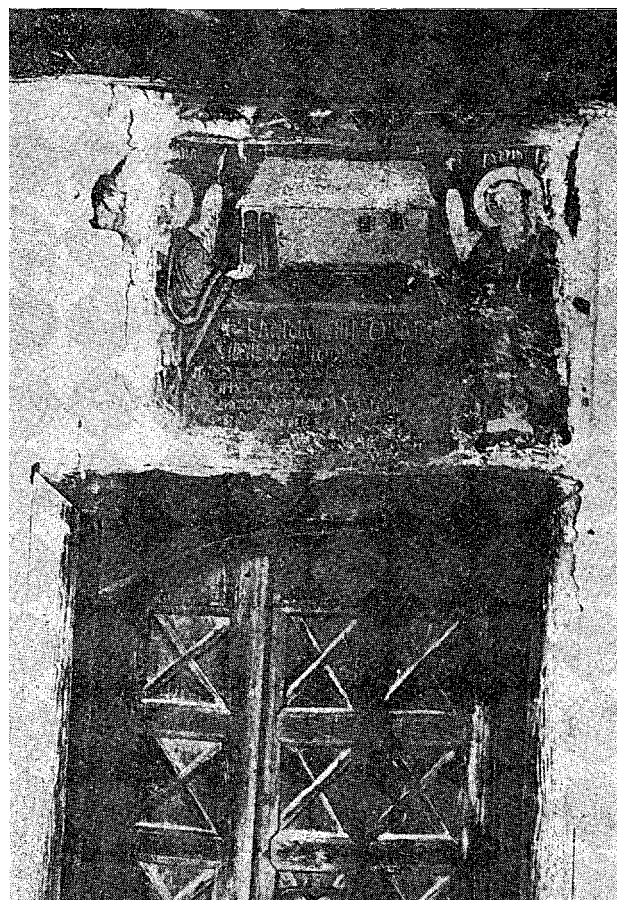
нића у манастир Студеницу.⁹ Колики је углед он уживао најбоље се види по томе што је 1843. године на скупштини у Топчидеру изабран за једног од три члана намесништва, које је вршило кнежевску власт до избора новог кнеза.¹⁰

Кнез Милосав Здравковић био је уметнички мецена. Низ великих уметничких акција тога времена везане су за његово име. Поред цркве у Гложану, коју је подигао 1820. године он је ктитор и свилајначке цркве св. Николе, подигнуте 1827. године, у то време највеће новоподигнуте цркве у ослобођеној Србији. Милосав Здравковић се посебно ангажовао око њене унутрашње декорације и доводио најбоље мајсторе.¹¹ Милосав Здравковић се ангажовао око великих поправки манастира Манасије 1844. године. Према неким подацима он је био и иницијатор овог нашег нај-

⁹ Државни архив, Деловодни протокол Совјета за 1839. годину.

¹⁰ Д. Страњаковић, Влада установобранитеља, Бгд. 1932. 46.

¹¹ Класицизам у Србији, I књ., Бгд. 1966. 113 II књ, 28, 172, 174.

3. Црква св. Николе у Гложану, ктиторски натпис изнад западних врата

3. Eglise Saint-Nicolas à Gložane, l'inscription du donateur au-dessus de la porte ouest.

ранијег конзерваторског по духвата.¹² У његовом конаку у Свилајнцу постојала је велика збирка уметничких предмета, од којих је већина припадала манастиру Раваници.¹³

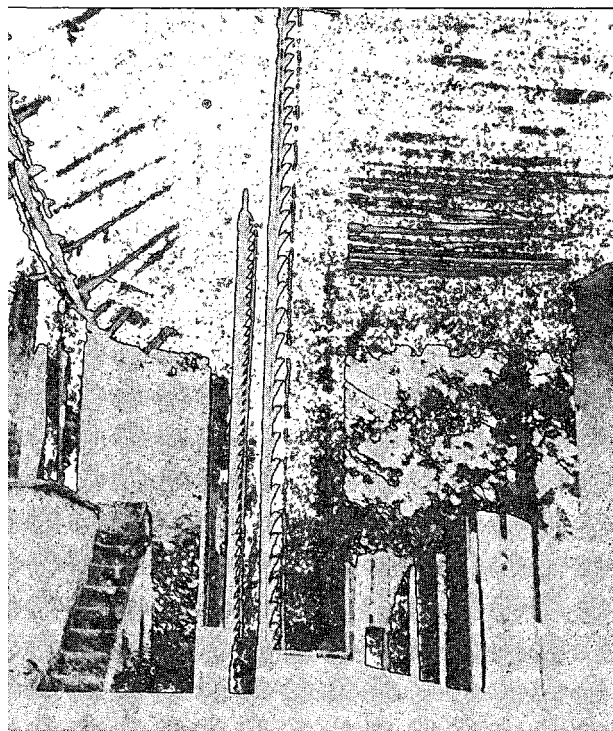
Сахрањен је у порти његове задужбине у Свилајнцу, јужно од певнице. На његовом гробу подигнут је споменик од црвенкастог мермера са барокним крстом и орнаментиком, која одговара добу у коме је подигнут. На хоризонталној надгробној плочи уклесан је дужи текст из кога се сазнају основни подаци из живота Милосава Здравковића. Текст је писан обичним писмом, али се тешко чита због тога што је плоча веома оштећена и делимично слова су уништена. Он гласи: Милосав Здравковић и Мирољуб син Јосифа и Софије З. Ресавца рођен 12 јуна 1879 а умро 1882 год. Бог да му душу прости. Милосав Здравковић Ресавец приз. члану Совјета књажевине Србије полковник и разних ордена кавалеру. Родио се у Ломници среза Ресавског 1787 год. постао војвода по смрти свог оца Мите Совјетника Карађорђевог 1809 године при устанку по овом 1815 године неуморно садејствовао ослобођењу отечества и служио га верно под Карађорђем, Милошем и њиховим синовима. Преселио се у вечност 26-го јулија 1854 године у 67 год. свога живота. Његове заслуге, његова доброта заслужује да му се рекне „Бог да му душу прости“. Вечна му памјат. Споменик овај из благодарности подиже му његова верна супруга Станија и његов син Јосиф“.

Као што се из текста види кнез Милосав Здравковић Ресавец умро је 34 година после завршетка градње цркве св. Николе у Гложану и свакако да је у међувремену посећивао ову цркву и чинио јој је разне поклоне, што се види и из записа на старим књигама које се чувају у гложанској цркви. Протокол који се налази у архиви само делимично о томе говори. Из њега можемо сазнати и многе детаље о поправкама цркве током прошлог века.

Посебну вредност у старој гложанској цркви представља иконостас са 18 икона. То је рад досад непознатог сликара Костадина, који је поред икона израдио и фреску са ктиторским натписом на западном зиду трема, изнад улаза. Он се потписао на два места, као „Костадин молер“ на фресци и „Костадин зуграф“ на северном крилу олтарских двери. Поред његових икона на иконостасу се налази и пет икона из прве половине XIX века, које су овде донете из неке друге цркве. Иначе на првобитном иконостасу било је 37 икона постављених у три реда. У доњем реду биле су престоне иконе и олтарске двери, у средњем иконе Великих празника, у горњем иконе апостола и св. Тројице, а на врху Распеће са Богородицом и апостолом Јованом.

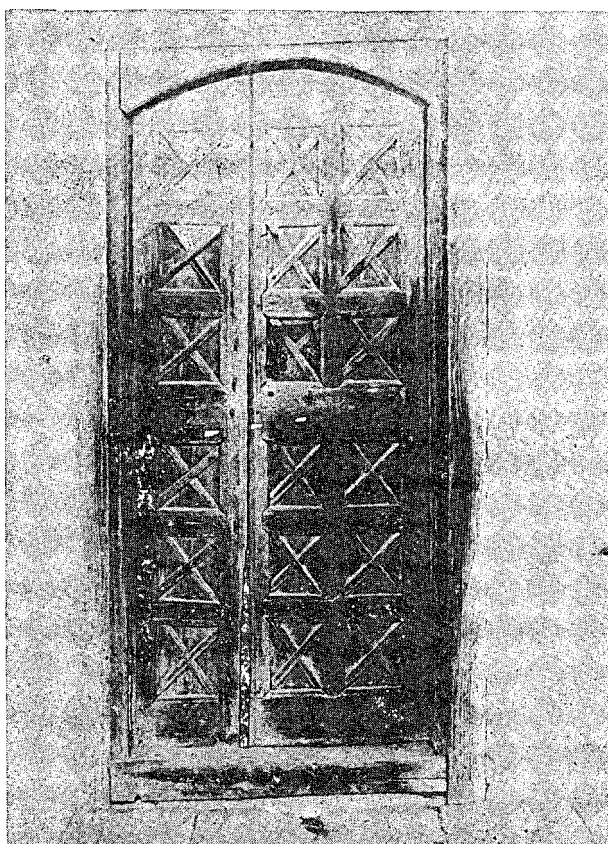
¹² С. Томић, Зборник заштите споменика културе, II, Бгд. 1951. 38.

¹³ Ј. Вујић, Путешествије по Србији, Бгд. 1901. 123.

4. Црква св. Николе у Гложану, део трема са стубовима.

4. Eglise Saint-Nicolas à Gložane, une partie du portique avec les colonnes.

5. Црква св. Николе у Гложану, западна врата

5. Eglise Saint-Nicolas à Gložane, la porte de l'ouest.

6. Црква св. Николе у Гложену, икона апостола Андреје, XIX век

6. Eglise Saint-Nicolas à Gložane, l'Apôtre André, icône, 19e siècle.

сада се на иконостасу у доњој зони налазе само централне олтарске двери, у другој зони иконе, Преображење Христово, улазак у Јерусалим, Христово рођење, Благовести, Крштење на Јордану и Успење Богородице, а у горњој зони апостоли Андреја, Симон, Матеја, Филип, Тома, Вартоломеј, Јаков, Јован, Лука и икона св. Тројице. а изнад иконостаса дуборезни крст са сликаним Распећем.

Олтарске двери — Рађене су од тврдог, храстовог, дрвета правоугаоног облика, са горњом лучном ивицом. Полеђина им није паркетирана. Сликани слој је рађен директно преко грундиране подлоге, Техника рада је темпера. Гама боја је скромна. Око сликаног паноа дуж ивица иде дуборезна трака од 7 см. украшена стилизованим флоралним орнаментима, који су бојени златом. Димензије двери су 127 X 39 X 3,5 см. На централном сликаном пануу насликана је сцена Благовести, а у левом и десном горњем углу попрсја пророка Давида и Соломона. Сцена се одвија у екстеријеру испред раскошне архитектуре украшене бројним декоративним фасадама и крововима. Лево је арханђео Гаврило, прика-

зан као млад голобрад анђео како ступа напред пружајући десну руку ка Марији благосиљајући је, док у левој држи гранчицу са криновим цветовима. Обучен је у дугу црвену далматику и зелени химатион, који му је пребачен преко левог рамена. Богородица је сликана у полупрофилу, окренута ка арханђелу коме пружа руке са малом књигом у њима. Представљена је као млада жена, округла лица и крупних очију, обучена у зелени хитон и црвен, богато орнаментисан, мафориум. Изнад ње са леве стране је сегмент неба са стреластим зраком у коме је бео голуб. Десно од Гаврила црним словима исписан је потпис сликара **Костадин Зграв**.

У левом горњем углу насликан је пророк Давид, дат у полупрофилу са макетом цркве у левој руци и развијеним свитком у десној. Приказан је као старац седе косе и браде обучен у зелени хитон и црвени широки огртач, који му у богатим наборима пада преко тела, са златном круном на глави. Десно је пророк Соломон дат у полупрофилу окренут према Давиду са макетом цркве брвнаре у десној и развијеним свитком у левој руци. Приказан је као младолик човек обрастао у дугу кестењасту косу и браду, обучен у зелени хитон и црвени огртач. Позадина је зелена.

Успење Богородице — Икона је сликана на правоугаоном комаду јасеновог дрвета чије су димензије 34 X 31 X 2 см. Полеђина дрвета није паркетирана. Сликани слој је рађен директно преко грундиране подлоге. Техника рада је темпера.

Сцена се развија у екстеријеру испред неког високог зида иза кога се виде кровови зграда и звоници црква. У средини композиције, паралелно са сликаном површином, налази се посмртни одар са Богородицом. Она је насликана како лежи на леђима главом положена на десно на постељи застрој зеленом белим покровом. Приказана је као средовечна, лепа жена прекрштених руку на грудима обучена у црвен мафориум и плав хитон. Лево од одра насликана је група апостола приказаних у разним позама како оплакују Богородицу. Обучени су у разнобојне хитоне и огртаче. Десно симетрично са левом групом налази се неколико апостола, који уздигнутим рукама оплакују умрлу. У првом плану је сцена са анђелом, који сече руке Јефонију. У другом плану иза одра налази се Исус са мајчином душом у рукама. Иза Христа је ватрена мандорла, а лево и десно по један мали анђео.

Крштење Христово — Икона је сликана на правоугаоном комаду меканог дрвета чије су димензије 34 X 31 X 2 см. Полеђина није паркетирана. Сликани слој је рађен директно преко грундиране подлоге. Техника рада је темпера. Композиција се развија у пејсажу. У средини вертикално са сликаним простором представљена је река са Христом који стоји у њој, а лево и десно уздижу се стрми обронци камених брежуљака са пророком Јованом и анђелима у подножју. Исус је насликан као средовечан човек

дат у полупрофилу окренут према пророку кога благосиља десном руком, док у левој држи перизон око појаса. Јован је сликан у левом делу иконе како стоји на обронку и рукама благосиља Христа. Приказан је као млад човек, густе браде и косе обучен у сив хитон и зелен огртач. У средини реке Јордана, у горњем делу сцене, насликана је ватрена мандорла са белим голубом у њој.

Благовести — Икона је сликана на јасеновој дасци, величине 34 x 31 x 2,5 cm. Сликани слој је рађен директно преко грундиране подлоге. Техника рада је темпера.

Композиција се развија у ентеријеру испред равне зида у чијем се левом углу налази део једне високе зграде покривене двосливним кровом. У десном углу насликана је Марија у тренутку када изненађена због неочекиване појаве устаје са столице и пружа руку ка веснику. Приказана је као млада лепа девојка обучена у црвени мафориум плав хитон украшен низовима флоралних орнамената. Лево је арханђео Гаврило дат како ступа напред са испруженим рукама у којима држи бели кринов цвет. Сликан је као млад крилати анђео, обучен у црвени хитон и зелени огртач. Између њих налази се округао сто покривен бело црвеним чаршавом на коме је низ кашика, виљушки и здела.

Рођење Христово — Икона је сликана на правоугаоном комаду јасеновог дрвета, димензија 34 x 31 x 2,5 cm. Сликани слој је рађен директно преко грундиране подлоге. Техника рада је темпера.

Сцена се развија у пејсажу, који је у позадини оивичен благим брежуљцима. У првом плану насликана је пећина са Богородицом и малим Исусом, десно је старац Јосиф, лево један пастир, у позадини младић са стадом оваца и мудрацима. У горњем делу сцене у средини је звезда репатица, а десно облак са малим анђелима, који на њему лебде. Брежуљци су зелени, без вегетације одвојени од атмосфере сивом траком.

Улазак у Јерусалим — Икона је сликана на непаркетираним комаду меканог дрвета. Величина иконе је 33 x 31 x 3 cm. Сликани слој је и код ње рађен директно на грундирану подлогу. Техника рада је темпера.

Сцена, се развија на прилазима јерусалимској капији. У првом плану, у средини, је Исус на коњу, лево један стари Јеврејин, а десно група апостола. У позадини се види зид са кулама који опасује град. У левом горњем углу приказан је западни забат једнобродне високе базилике покривене двоводним кровом. Фасаде су тамнозелене украшене белим хоризонталним и вертикалним линијама. Позадина је плава.

Преображење Христово — Икона је сликана на правоугаоном комаду јасеновог дрвета димензија 34 x 31 x 2 cm. Сликани слој рађен је директно преко грундиране подлоге. Техника рада је темпера.

7. Црква св. Николе у Гложану, икона апостола Јакова, XIX века

7. Eglise Saint-Nicolas à Gložane, l'Apôtre Jacques, icône, 19e siècle.

Композиција се развија на равном пропланку, на коме се налазе три апостола изнад којих у ватреној мандорли лебди Исус. Лево и десно од Христа у облацима налазе се пророци Мојсије и Илија. Христ је насликан фронтално, са главом лако окренутом улево. Приказан је као средовечан енергичан човек обучен у бели хитон и зелени огртач.

Иконе апостола — У другој зони где су се налазила попрсја 12 апостола и икона св. Тројице сада се налазе само ликови апостола Луке, Јована, Јакова, Вартоломеја, Томе, Филипа, Матеја, Симона и Андреје, као и икона св. Тројице. Све апостолске иконе сликане су на правоугаоним комадима јасеновог дрвета а полеђина им није паркетирана. Величина им је 51—66 x 31—34 x 2,5 cm. Сликани слој је рађен директно преко грундиране подлоге, а техника рада је темпера.

Апостоли су сликани до појаса у полупрофилу или ан фас, са свицима и књигама у рукама. Приказани су као млади, средовечни или старији људи обучени у црвене, плаве и окер хи-

тоне и огртаче, који им у богатим наборима падају преко рамена. Сигнирани су крупним белим словима. Позадина је плаво сива. Икона св. Тројице сликана је у нејасном пејсажу у чијој средини су приказани ликови Исуса Христа, Бога и Богородице, а изнад ватрена мандорла са белим голубом, симболом св. Духа.

Све ове иконе, које су дело Костадина „молера“, одикују се снажним веома експресивним

цртежом и сировим тешким колоритом. Извесно непознавање анатомије, перспективе и моделације Костадин је надокнадио искреношћу и непосредношћу. То је веома наиван уметник, пун драмске снаге и свежине, који је у Гложану оставио галерију веома сугестивних и упечатљивих ликова.

Предраг Пајкић

L'ELGISE SAINT-NICOLA AU VILLAGE DE GLOŽANE PRES DE SVILAJNAC

Au village de Gložane, dans les environs de Svilajnac, se trouve une vieille église consacrée à Saint-Nicolas. Sur le mur ouest du portique, il y a une inscription du donateur, dont on voit que l'église a été construite en 1820 par le chef du district («oborknez») de Resava, Milosav Zdravković, un des notables de Serbie du temps du prince Miloš, à la place où en 1815 se trouvait une église ancienne, que les Turcs détruisirent par le feu en 1819.

Le donateur de cette église, oborknez Milosav Zdravković, est une personnalité connue du temps de la Serbie restaurée. Né en 1787 à Lomnica, il fut promu voïvode en 1809, après la mort héroïque de son beau-frère, Stevan Sindelić. Sous le règne du prince Miloš, ce fut une personnalité de marque. Comme associé du prince dans ses opérations

commerciales, il acquit une fortune considérable. Milosav Zdravković fut un véritable mécène. Nombre de grandes actions artistiques de cette époque sont liées à son nom. Outre l'église à Gložane, il fut aussi le donateur de la grande église à Svilajnac, construite en 1827. C'est à côté de l'église de Svilajnac qu'il fut enterré.

A l'intérieur de l'église se trouve une icono-stase garnie d'icônes peintes par l'iconographe Kostadin, qui a signé la composition du donateur au-dessus de l'entrée dans l'église et sur la porte principale de l'iconostase. C'est un artiste naïf plein de force dramatique et de fraîcheur, qui a laissé à Gložane une galerie de figures suggestives.

Predrag Pajkić